

## Conversa amb Lawrence Venuti

# «La traducció es mou sempre en l'espai de les diferències culturals»

A les traduccions se sol utilitzar una llengua molt estandarditzada. Per això, la literatura traduïda participa en la construcció del miratge d'un espai nacional homogeni, dominable i conegut, sense preguntes obertes. Simona Škrabec n'ha parlat amb Lawrence Venuti.

Per Simona Škrabec

**Amb el seu llibre** sobre la invisibilitat dels traductors (*The translator's invisibility*, 1995), Lawrence Venuti (Filadèlfia, 1953) va sacejar profundament les convencions establertes. Segons Venuti, la traducció és majoritàriament utilitzada per «domesticar» les obres foranes. Hi ha tendència a creure que gràcies a un procediment merament mecànic qualsevol obra pot ser immediatament accessible en qualsevol idioma. En canvi, aquest teòric de la traducció veu els traductors com a figures influents i els atribueix la capacitat d'interpretar amb profunditat els textos. A *La traducció ho canvia tot* (*Translation changes everything*, 2013) Venuti mostra els resultats d'explorar les

connexions entre la teoria i la pràctica, ja que és alhora traductor amb una llarga trajectòria. Tradueix de l'italià, el francès i el català. La seva traducció dels poemes d'Ernest Farrés sobre el pintor Edward Hopper (2009) va guanyar el premi Robert Fagles. El 2017, gràcies al premi de la Northwestern University, va poder traduir i comentar els primers llibres de prosa de J. V. Foix, reunits en anglès sota el títol *Daybook 1918: Early fragments* (en premsa).

**SS:** L'escriptura d'un autor que s'expressa en la seva llengua original queda marcada per l'època a la qual pertany, pel lloc geogràfic on viu, per la seva posició



Lawrence Venuti

en la societat, per la seva formació... Les variants dialectals, les ruptures històriques, les greus diferències socials, sovint dificulten poder-nos imaginar la continuïtat d'una cultura. Una tradició literària es pot fragmentar, sobretot si parlem de llengües sotmeses a la pressió de l'assimilació. En canvi, la traducció pràcticament sempre i arreu fa servir una llengua molt estandarditzada. A través d'aquesta homogeneïtzació expressiva, els traductors són capaços de crear el miratge d'una «comunitat imaginada» i convèncer-nos que la llengua «tal com és» pot penetrar a tots els racons, a tots els grups, i pot unir així territoris vastos

**i èpoques remotes. Podríem començar, potser, amb aquesta idea?**

LV: Fixem-nos en l'evolució d'aquesta tendència durant el segle xx. Als traductors se'ls va anar imposant aquest règim discursiu d'una manera molt gradual, la qual cosa va fer encara més difícil de percebre-ho com una imposició. Dels traductors s'espera que utilitzin l'estàndard més neutral de la seva llengua. Per què passa això? Els editors exigien aquesta unificació lingüística perquè així podien arribar a un públic més ampli. Les traduccions havien de ser fàcilment llegibles i per això els traductors havien de fer

servir la llengua de manera comprensible per a tothom. A part del factor econòmic, hem de tenir en compte les altres conseqüències d'aquest règim discursiu. Si l'únic objectiu era aconseguir l'efecte que la traducció semblés una expressió genuïna, la condició de text forà simplement havia de desaparèixer i així el lector podia creure que estava llegint un text que formava part directament de la pròpia cultura. Amb això, la noció de la traducció s'evapora. L'acte d'interpretació es torna completament invisible.

**SS: Però això significa que, a través de la traducció, la llengua no apareix ja com una expressió viva, particular, sotmesa a tota mena de circumstàncies i condicionants? Si us entenc bé, en la traducció, la llengua es converteix en un estàndard rígid, basat en un mínim denominador comú que poden acceptar tots els parlants d'una llengua sense gaire reflexió o estranyesa.**

LV: Exactament. I si ara tornem al punt de partida, a través d'aquest règim discursiu es pot crear, efectivament, la sensació d'una comunitat imaginada. Perquè la llengua de la traducció és perfectament identificable amb la llengua nacional, una llengua comuna, utilitzada per una comunitat ben nombrosa i visible. No hem d'oblidar, però, que tota llengua nacional és també una construcció. D'aquesta manera, la traducció ajuda a ocultar el fet que la mateixa llengua que el traductor utilitza a vegades tan irreflexivament també és una construcció. M'agrada observar aquestes coses dins d'un context històric concret. Crec que això és realment important. Com bé sabem, els esforços per estandarditzar la llengua catalana durant el segle xx van ser enormes. Va resultar inevitable que els autors que eren admiradors de Pompeu Fabra comencesin a escriure en l'estàndard proposat. Això va ser un gest polític. En canvi, en les cultures on la llengua no està tan directament polititzada, i ja disposa d'un estàndard consolidat, la situació és més complexa. Això alhora significa que els traductors poden influir menys amb la seva feina.

**SS: Al principi del segle xx, la Xina va començar a importar de manera molt sistemàtica les obres literàries**

**europées que els podien donar el model per construir una consciència nacional moderna, per a la qual no tenien exemples en la cultura pròpia. ¿Diria que amb altres cultures, especialment les petites, també passa això de buscar a fora aquells models per a la transformació social i política que no troben en la tradició pròpia?**

LV: D'entrada hem d'admetre que existeix una jerarquia de tradicions literàries. Les cultures grans es veuen com completament consolidades i sembla que hi siguin des de sempre. Pascale Casanova en el seu llibre *La République mondiale des Lettres* (1999) considera que aquest sistema de dependències es va començar a construir a partir del segle xvi amb la codificació de les llengües modernes, com el francès. En canvi, a mi em sembla que això no és cert perquè aquesta mateixa jerarquització la podem observar ja en el món antic. La relació entre el grec clàssic i el llatí és jeràrquica. El llatí es va desenvolupar a través de la traducció i la imitació conscient dels models grecs. El grec clàssic tenia un prestigi cultural enorme i també tenia recursos. El grec va acumular moltes formes literàries, molta expressivitat, i això és el que li faltava inicialment al llatí. Així que el llatí va imitar aquests models per adquirir eines lingüístiques, però també per atribuir-se el prestigi de ser una llengua de cultura.

**SS: És a dir, que quan una llengua petita treu el cap per mirar a fora, passen moltes coses interessants...**

LV: Sempre es tracta, però, d'una intencionalitat que té a veure amb aquestes jerarquies culturals. A l'inici del segle xix els romàntics alemanys traduïen obres de cultures llunyanes en el temps o en l'espai amb la intenció de contrarestar la influència de la cultura francesa clàssica. Estaria bé que els traductors sempre fossin conscients de l'impacte de la seva activitat i sabessin que allò que fan forma part de les agendes polítiques.

**SS: No pas tots els traductors tenen els mateixos objectius. En el cas de Catalunya, tenim la diferència entre Josep Carner i Joan Sales. Carner és més experimental, més atrevit en qüestions formals. En canvi, Sales advo-**

## «Estaria bé que els traductors sabessin que allò que fan forma part de les agendes polítiques.»

**ca per una llengua simple, transparent, narrativa. Com a editor, Sales busca els autors forans que compleixin amb el criteri de la claredat narrativa i decideix publicar només els que tenen un estil planer i fàcilment comprensible.**

LV: Tot això és cert, però és prou curiós observar que la llengua literària de Sales està farcida de castellanismes. I encara més contradictori és que aquest tret segurament va ajudar a fer la seva llengua més pròxima a la gent en una època en la qual el català no es podia aprendre a l'escola. En canvi, Carner va desenvolupar ben bé una llengua poètica pròpia. La seva creativitat poètica va tenir un impacte enorme sobre l'evolució del català. Molt més tard es va començar a parlar del «malentès del noucentisme». Però jo no crec que hàgim de parlar de cap mena de malentès. Els objectius poètics de Carner cal situar-los dins del període històric concret, i no avaluar-los des d'una època que ja no era la seva. Des del punt de vista evolutiu, l'impacte de la seva feina poètica sobre la llengua literària és simplement enorme. En l'aposta de Sales per una llengua fàcil i transparent, desapareix aquella complexitat poètica que Carner volia desenvolupar dins la llengua catalana.

**SS: Encara que Sales proclamava que es tractava de fer una literatura que fos fàcil de llegir, comprensible, destinada als lectors corrents, darrere d'aquestes intencions hi ha també algunes actituds molt conservadores. Sales, per exemple, considerava que s'havia de traduir Dostoievski perquè és el més gran novel·lista cristià. És a dir, que per a ell la literatura serveix també per a l'educació moral. I aquesta tendència a cultivar els valors religiosos estava en consonància amb les idees predominants del franquisme. Resulta una mica contradictori, oi?**

LV: Per a Joan Sales, la traducció havia de complir un objectiu polític diferent que per a Carner. I això és el més interessant del cas català. La traducció és molt important per a aquesta cultura, sempre ho ha estat i continua sent-ho. Però els objectius de per què cal traduir, varien constantment. Quan el 2007 Sandra Cisneros va ser traduïda al

català, va sorgir un dilema prou important. L'autora canvia constantment entre l'anglès americà i les paraules hispàniques. Com es pot traduir aquest espanyol llatinoamericà al català? I com s'ha de fer si el moment d'introduir un autor hispanoamericà coincideix amb la necessitat d'estabilitzar la presència pública del català i convertir-lo en la llengua d'instrucció a les escoles? Qüestions com aquestes provoquen incomoditats. A mi em sembla que la incomoditat és bona, que ens fa pensar i reflexionar.

**SS: Mentre l'escoltava he pensat en aquell text de Franz Kafka sobre l'ídix, una llengua que li provoca una incomoditat enorme perquè sacsejava la seva consciència. Kafka és ben conscient que utilitza per parlar i escriure un alemany molt estandarditzat i fins i tot pobre en vocabulari. A través de l'ídix, Kafka podia percebre la vivacitat de la llengua parlada i espontània. Aquesta oralitat innata no la podia imprimir al seu alemany perquè per a ell era una llengua culta que descansava sobre les convencions i les regles. Vull dir que aquesta relació d'incomoditat es produeix sovint entre dues llengües que estan en un contacte constant. No és la traducció l'eina amb la qual es poden anar cobrint totes aquestes mancances?**

LV: Efectivament, la traducció es mou sempre en l'espai de les diferències culturals. És a dir, que l'objectiu d'una traducció és marcar la diferència amb allò ja conegut. No cal que la traducció sempre pretengui el manteniment d'un *statu quo* i miri de no molestar ningú. La traducció té un paper molt important en una cultura. El paper de la traducció és provocar i desestabilitzar les jerarquies de valors que existeixen en cada cultura. La traducció no afecta només la relació entre dues cultures, sinó també els valors estables dins de cadascuna d'elles. En aquest sentit, allò que tenen en comú tant l'anglès com el català, a pesar de l'enorme diferència en nombre de parlants, és que la traducció no hauria de participar de l'actitud que tan bé descriu l'expressió anglesa *business as usual*. La traducció ha de provocar un canvi en les relacions. Aquesta és la manera com una cultura pot avançar i desenvolupar-se. ●